

KULTŪRAS MANTOJUMA SOCIĀLĀ UN EKONOMISKĀ LOMA

Māris Pūķis
Dr.oec., Dr.phys.
Latvijas Universitātes docents
Latvijas Pašvaldību savienības vecākais padomnieks

Rīgā, 2011

SATURA RĀDĪTĀJS

	Lpp.
KOPSAVILKUMS	3
IEVADS	6
I. KULTŪRAS MANTOJUMA PĀRVALDES NOZĪME	7
1.1. Kultūras mantojuma ietekmes novērtējuma aktualitāte	7
1.2. Kultūras mantojuma sastāvdaļas	11
1.3. Kultūras mantojuma loma Eiropas Savienībā	12
II. KULTŪRAS MANTOJUMA EKONOMISKĀ LOMA	15
2.1. Kultūras mantojuma ietekmes formas	14
2.2. Tiešā ietekme	16
2.3. Sekundārā ietekme	16
2.4. Inducētā ietekme	16
2.5. Investīciju kultūras mantojumā multiplikatīvais efekts	18
III. KULTŪRAS MANTOJUMA SOCIĀLĀ LOMA	20
3.1. Tiešā ietekme	20
3.2. Sekundārā ietekme	20
3.3. Inducētā ietekme	21
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	23
LITERATŪRA	25

KOPSAVILKUMS

1. Kultūras mantojums ir pamats kultūras un no tās izrietošo radošo darbību attīstībai.
2. Bez kultūras mantojuma saglabāšanas un pētniecības būtu apdraudēts humānisms.
3. Kultūras mantojums ir pamats nacionālajai identitātei.
4. Latvijā kopš 90-o gadu sākuma ir dominējis maldīgs uzskats par iespēju nodalīt nacionālās valsts drošību no kultūras mantojumā sakņotas nacionālās identitātes.
5. Latvijā kopš 90-o gadu sākuma ir dominējis maldīgs uzskats par kultūru kā patērējošu nozari kas būtiski neietekmē ekonomiku.
6. Latvijas materiālais kultūras mantojums sastāv no arhitektūras mantojuma, arheoloģijas mantojuma, monumentālās, sakrālās un lietišķās mākslas mantojuma, industriālā mantojuma un zemūdens mantojuma.
7. Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija uzrauga valsts un vietējās nozīmes pieminekļus (arhitektūras, arheoloģijas, industriālos. mākslas, pilsētbūvniecības un vēstures pieminekļus, kā arī vēsturiska notikuma vietas.
8. **Latvijā izveidotā kultūras mantojuma aizsardzības sistēma uzskatāma par veiksmīgu. Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija un Kultūrkapitāla fonds ir paraugi, kā panākt apolītisku un efektīvu pārvaldību.**
9. Nemateriālais kultūras mantojums sastāv no parašām, spēlēm, izpildītāju mākslas, rituāliem un tradicionālās amatniecības prasmēm.
10. Cieņa pret kultūras daudzveidību ir kopējā Eiropas vērtība, kas vieno ES dalībvalstis. Tādēļ kultūras mantojuma daudzveidības saglabāšana un attīstība ir viena no šīs valstu savienības prioritātēm.
11. Tā kā kultūras nozare pati par sevi ir nozīmīgs darba devējs un turklāt pastāv acīmredzama saikne starp kultūru un ekonomikas attīstību, ir svarīgi stiprināt kultūras politiku reģionālā, valsts un Eiropas mērogā.
12. Kultūras mantojuma saglabāšana un apsaimniekošana ietekmē publiskos budžetus, publiskā un privātā sektora ekonomiku gan tiešā, gan netiešā veidā. Pie netiešās ietekmes pieder sekundārā ietekme un inducētā ietekme.
13. Tiešie ieņēmumi no kultūras mantojuma apsaimniekošanas parasti ir mazāki par attiecīgo publisko budžetu izdevumiem apsaimniekošanas vajadzībām. Šis apstāklis arī daudzkārt maldina politiķus un ierēdņus

- izvēlēties budžeta izdevumu samazināšanu uz kultūras mantojuma rēķina.
14. Sekundārā ietekme ir saistīta ar darbībām uzņēmumos un iestādēs, kas pārdod preces un pakalpojumus kultūras mantojuma objektiem, kā arī ar to personu darbībām, kuras pārdevušas savu darbaspēku šiem objektiem. Pēc būtības šī ietekme ir mazāka, nekā budžeta izdevumi.
  15. Kultūras mantojuma gadījumā tieši inducētā ietekme uz ekonomiku un ilgākā laika periodā – arī uz budžetu ir nesalīdzināmi nozīmīgāka, nekā tiešā vai sekundārā ietekme.
  16. Kultūras mantojums piesaista tūristu plūsmas, kuras rada pieprasījumu pēc plaša pakalpojumu spektra.
  17. Kultūras mantojuma esamība inducē pievilcīgu dzīves vidi augsti kvalificētu un prasmīgu cilvēkresursu piesaistīšanai prioritārajās ekonomikas jomās.
  18. Kultūras mantojuma pieejamība ir nepieciešamais nosacījums radošumam, kas paver iespējas tādu cilvēkresursu sagatavošanai, kuri spēj
    - radīt pievienoto vērtību radošajās industrijās;
    - attīstīties radošai darbībai dabaszinātnēs un inženierzinātnēs, tādējādi veidojot salīdzinošās priekšrocības tām valstīm un pašvaldībām, kurām šādi resursi ir.
  19. Kultūras mantojuma tuvums inducē nekustamo īpašumu vērtības pieaugumu, kas rosina celtniecību un darījumus ar īpašumu.
  20. Tradicionālā budžeta uzskaites sistēma, ko lieto Finanšu ministrija, nav orientēta uz informācijas sniegšanu procesu vadīšanai. Tā ir piemērota taupīšanai, bet nav piemērota analīzei un rezultātu novērtēšanai.
  21. Turpmāk ieteicams ekonomiskās ietekmes vērtēšanai plašāk pielietot „ielaides –izlaides” modeli.
  22. Kultūras mantojuma tiešā sociālā ietekme izpaužas kā darbavietas kultūras pieminekļu un kustamā kultūras mantojuma apsaimniekošanā, kā arī darba vietas konservācijas un restaurācijas darbos. Šī ietekme ir pozitīva un restaurācijas gadījumā lielāka, nekā no cita rakstura publiskajām investīcijām celtniecībā.
  23. Līdzīgi kā ekonomiskās ietekmes gadījumā, sekundārā sociālā ietekme izpaužas mājsaimniecībās (ģimenēs), kurās ir izpaudusies primārā ietekme.
  24. Sekundārā sociālā ietekme izriet arī no inducētā ekonomiskā efekta, tās summārais efekts ir proporcionāls ekonomiskā efekta multiplikatoram.
  25. Kultūras mantojuma saglabāšana, attīstība un pieejamība ir būtisks veicinošais faktors sabiedrības izpratnē par sociālo iekļaušanu un jebkāda veida diskrimināciju kā ļaunumu.
  26. Kultūras mantojums kā nacionālo identitāti stiprinošs faktors nostiprina publiskās varas autoritāti, līdz ar to paver ceļu ilglaicīgām un mērķtiecīgām sociālā atbalsta stratēģijām.
  27. Kultūras mantojums kā daudzveidību veicinošs faktors mazina

saspilējumu sabiedrībā un līdz ar to nostiprina drošību kā augstākās prioritātes sociālo vērtību.

- 28. Veidojot prasmīgu pārvaldi kultūrvēsturiskajam mantojumam nav īpašu pazīmju, kas šo jomu nošķir no citām. Tāpēc, tāpat kā citās valsts pārvaldes jomās, vērtību jāpievērš:
  - Iestāžu motivācijai (atrodot resursus darba uzlabojumam daļai no ietaupītā jānonāk iestādes rīcībā);
  - Darbinieku motivācijai (radošums un iniciatīva pienācīgi jāatalgo);
  - Proporcionalitātes principa ieviešanai (pārvaldei un likumdošanai jābūt tik minimāliem, cik vien iespējams).**
- 29. Ja budžets tiek “griezts” uz kultūras mantojuma rēķina, tad īstermiņā ekonomiskais efekts būs negatīvs, bet ilgtermiņā tiek nogrieztas arī attīstības iespējas ES vidējā sociāli ekonomiskā līmeņa sasniegšanai.**
- 30. Ja budžets tiek „griezts” uz kultūrvēsturiskā mantojuma rēķina, tad īstermiņā sociālais efekts būs negatīvs, bet ilgtermiņā tiks mazināta valsts drošība. Tādējādi tiks grauts arī sociālās drošības pamats**
- 31. Optimālai valsts un pašvaldību politikai jābalstās uz prasmīgu divu ekonomisko teoriju – Keinsiānisma un monetārisma pielietojuma līdzsvara. Latvijas gadījumā tas nozīmē, ka blakus tehniskās infrastruktūras attīstībai ir lietderīgi iekšējo tirgu sildīt arī veicot aktivitātes kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā un attīstībā, tādējādi radot pamatu pēckrīzes straujākai izaugsmei.**

IEVADS

Pētījums “Kultūras mantojuma ekonomiskā un sociālā loma” izpildīts veicot Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas pasūtījumu.

Pētījuma autors ir Latvijas Universitātes docents, Dr.oec. un Dr.phys. Māris Pūķis. Autoram ir gan pašvaldību, gan valsts darba pieredze. Piecās valdībās viņš ir bijis parlamentārais sekretārs, vadījis Rīgas pilsētas Kurzemes rajona pašvaldību, kopš organizācijas dibināšanas ir saistīts ar Latvijas Pašvaldību savienību.

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātē autors lasa tādus kursus, kā Valsts pārvaldes un pašvaldību organizācija, Politikas analīze, Publiskās pārvaldes analīzes metodes, Publiskā sektora stratēģiskā vadīšana. Sociālo zinātņu fakultātē lasa tādus kursus kā Vietējās pašvaldības un Pašvaldības Latvijā un Eiropā. Vada maģistra darbu un promocijas darbu izstrādi sabiedrības vadībā un lasa pamatkursu doktorantiem sabiedrības vadības specialitātē.

Šajā pētījumā autora pieredze publiskā sektora stratēģiskajā analīzē izmantota kultūras mantojuma ekonomiskās un sociālās ietekmes izvērtēšanai.

I. KULTŪRAS MANTOJUMA PĀRVALDES NOZĪME

1.1. Kultūras mantojuma ietekmes novērtējuma aktualitāte

Kultūras mantojuma jēdziens

Kultūras mantojums ir viena no kultūras sastāvdaļām. Šim jēdzienam var būt vairākās niansēs atšķirīgi skaidrojumi, kas pārstāv dažādus uzskatus par būtiskāko kultūras jēdzienā.

Likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” (1992) 1.pants šādi skaidro kultūras pieminekļa kā mantojuma sastāvdaļas jēdzienu:

- ▲ „Kultūras pieminekļi ir kultūrvēsturiskā mantojuma daļa — kultūrvēsturiskas ainavas un atsevišķas teritorijas (senkapi, kapsētas, parki, vēsturisko notikumu norises un ievērojamu personu darbības vietas), kā arī atsevišķi kapi, ēku grupas un atsevišķas ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm.”

2008.gadā pieņemtajā Ministru kabineta „Konceptijā par Latvijas nemateriālās kultūras mantojuma saglabāšanu” mēģināts dot kultūras mantojuma jēdzienam aptverošu, Latvijas sabiedrības šī brīža izpratnei piemērotu skaidrojumu (Ministru kabinets, 2008):

„Kultūras mantojums – attīstības ilgtspējas pamats. Mantojums ir cilvēces vēsturiskā atmiņa, dažādu tautu un nāciju pieredzes un mērķu apliecinājums, kas tiek papildināts ar katra laikmeta jaunradītajām vērtībām un nodots tālāk nākamajām paaudzēm. Kultūras mantojums ir kodols identitātei: individuālai, dzimtas, grupas, kopienas, novada, nācijas, noteikta pasaules reģiona, piemēram, Eiropas. Tas cieši saistās ar patības apzināšanos, kas es esmu, no kurienes nāku, kāda ir mana dzīves jēga, vērtības un kvalitāte. Kultūras mantojums kā cilvēka radošās darbības rezultāts izpaužas daudzveidīgās formās - kā materiālās, tā nemateriālās. Tas aptver kultūrvēsturiskas vietas un ēkas, kultūrainavu, mākslas darbus un senlietas, valodas, paražas un tradīcijas, tradicionālās prasmes un pieredzi, simboliskas un garīgas vērtības. Kultūras mantojums aptver kultūras vērtību saglabāšanu, aizsardzību, izpēti, pārmantošanu, aktualizēšanu un to pieejamības veicināšanu.”

Eiropas Padomes Pamatkonvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai

dod šādu definīciju (Eiropas Padome, 2002):

“konvencijas izpratnē,

a. kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot;

b. mantojuma kopiena sastāv no cilvēkiem, kas augstu novērtē specifiskus kultūras mantojuma aspektus, kurus tā vēlas uzturēt un nodot nākamajām paaudzēm.”

Kultūras mantojums ir pamats kultūras un no tās izrietošo radošo darbību attīstībai.

Kultūras mantojums veido esošās un nākotnes kultūras saikni ar pagātni. Katra nākamā paaudze ienes kultūras procesā jaunas nianšes, taču tas nebūtu iespējams bez priekšstata par iepriekš sasniegto. Viena laikmeta sasniegums kļūst par iedvesmas avotu nākamajā laikmetā.

Iespēja salīdzināt un novērtēt ir iespējama tikai pateicoties vēsturiskajai atmiņai, kura materializējusies kultūras mantojuma saglabāšanā.

Kultūras mantojuma apzināšana, saglabāšana un vērtēšana rada pamatu citām cilvēciskās darbības jomām:

- 1) mākslai,
- 2) radošajām industrijām,
- 3) inovatīvajām darbībām zinātnes, tehnoloģiju, pārvaldes un ekonomikas attīstības procesos.

Lai gūtu sekmes visās augstāk minētajās darbībās nepieciešama iedvesma un radoša domāšana, kuras gūstamas saskaroties ar kultūras mantojumu.

Bez kultūras mantojuma saglabāšanas un pētniecības būtu apdraudēts humānisms.

Humānisma galvenā vadlīnija – orientācija uz cilvēku un cilvēcību ir visu mūsdienu demokrātisko politisko sistēmu vērtību pamatā. Tādēļ šo vērtību nostiprināšana izriet arī no Satversmes 1.pantā ietvertā demokrātiskas valsts principa.

Humānisms ir balstīts uz vispārcilvēciskām vērtībām. Šo vērtību pastāvēšana un attīstība ir cieši saistītas ar kultūras mantojumu, tās izriet no iepriekšējos gadsimtos un gadu tūkstošos sasniegtā.

Kultūras mantojumu iespējams pētīt un vērtēt tikai to saglabājot. Tieši pētīšanas un vērtēšanas process atklāj jaunas iespējas un sekmē jaunas idejas. Katra nākamā paaudze atrod jaunus skatu punktus un atklāj jaunas nianšes.

Sekojošas modes tendencēm pārsteidzīgi par nevērtīgu ticis atzīts iepriekšējo paaudžu radītais. Sekojot politiskiem mērķiem daudzkārt tikušas noliegtas un iznīcinātas ar politiskajiem pretiniekiem saistītās kultūras vērtības. Tas ir novedis pie neatgriezeniskiem zaudējumiem nākamajām paaudzēm.

Kultūras mantojums ir pamats nacionālajai identitātei.

Ceļā uz nacionālo valsti katra tauta sāka ar savas nacionālās identitātes apzināšanos. Eiropas tautas šo periodu pārdzīvoja no 18.gadsimta beigām līdz 19.gadsimta otrajai pusei, bet vairākas citas pasaules tautas vēl atrodas savas nacionālās identitātes apzināšanas procesā.

Viena no nacionālās identitātes pamata sastāvdaļām ir nacionālā kultūra. Savukārt, pasaules kultūra sastāv no nacionālajām, reģionālajām un vietējām kultūrām, tām vienai otru papildinot. Lai būtu iespējams šis savstarpējās papildinātības process, nepieciešams saglabāt kultūras mantojumu visā tā daudzveidībā.

Humānisma pamatā ir kultūras mantojuma daudzveidība. Nacionālās pašapziņas pamatā ir šīs daudzveidības nacionālās izpausmes formas.

Latvijā kopš 90-o gadu sākuma ir dominējis maldīgs uzskats par iespēju nodalīt nacionālās valsts drošību no kultūras mantojumā sakņotas nacionālās identitātes.

Nacionālajam kultūras mantojumam ir cieša vēsturiska saistība ar nacionālismu un nacionālās valsts veidošanos (Graham, 2000).

Nacionālā identitāte ir nepieciešamais priekšnosacījums nacionālās pašnoteikšanās procesam un tam sekojošajai nacionālas valsts izveidei. Tā ir nepieciešama arī šādas valsts pastāvēšanai un tās turpmākai attīstībai. Pašlaik Latvijā politiskajā dienas kārtībā esošais latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas apdraudējums ir tikai viens no faktoriem, kuri ietekmē tautas ilgtspējību. Vēl lielākus draudus varētu radīt nacionālā kultūras mantojuma zaudēšana.

Latviešu tautai, salīdzinot ar citām Eiropas Savienībā dzīvojošajām tautām ir neilga nacionālas demokrātiskas valsts pastāvēšanas pieredze. Tāpēc nacionālā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai sabiedrībā ir relatīvi augstāka prioritāte. Šī mantojuma saglabāšanai ir tieša saistība ar nacionālo drošību.

Nacionālā drošība nav reducējama tikai uz spēju aizstāvēties pret militāriem draudiem. Valsts var pastāvēt, ja tajā dzīvo pilsoņi, kuriem ir cieša saistība ar šo valsti, ar tajā dominējošām vērtībām. Kultūras mantojuma saglabāšana ir pamats šīm vērtībām un no to atzīšanas izrietošajām patriotisma jūtām.

Latvijā kopš 90-o gadu sākuma ir dominējis maldīgs uzskats par kultūru kā patērējošu nozari kas būtiski neietekmē ekonomiku.

Augstāk aprakstītās atziņas teorētiskā plāksnē Latvijā ir pietiekami atzītas, taču tās nav atradušas pietiekamu pielietojumu praktiskajā politikā un ekonomikā.

Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, tas ir saistīts ar veidu, kā tiek veidots valsts budžets. Budžeta veidošanā dominē Finanšu ministrija, kas pielieto primitīvu, no 19.gadsimta aizgūtu budžeta veidošanas metodiku.

Līdz pasaules ekonomiskajai krīzei tika izmantota bāzes budžeta metodika. Sākumā tiek noteikta izdevumu bāze katrai nozarei, kura attēlo iepriekš sasniegto situāciju un reproducē katram nākamajam gadam esošo institucionālo struktūru saskaņā ar agrāk pieņemtajiem normatīvajiem aktiem. Nākamajā etapā tiek izvērtētas jaunās politikas iniciatīvas, kuras tiek samērotas ar ieņēmumu pieauguma iespējām un valdības spēju Saeimā panākt atbalstu atbilstošiem grozījumiem likumos.

Šādā grāmatvedībai raksturīgā procedūrā netiek novērtēta budžeta izdevumu ietekme uz sagaidāmajiem ieņēmumiem ne viena gada, ne vidēja termiņa, ne ilgtermiņa perspektīvā. Ja tiek samazināti vai palielināti izdevumi kādas nozares attīstībai, tad Finanšu ministrijas metodika neparedz aprēķināt šo izdevumu ietekmi uz ekonomiku un inducētā nodokļu ienākumu palielinājuma vai samazinājuma.

Tāpēc grāmatveža skatījumā kultūras mantojuma saglabāšana, restaurācija un pētīšana parādās tikai izdevumu daļā.

Šāda pieeja izpaužas arī valsts makroekonomiskās prognozes noteikšanā. Šo prognozi paralēli un lietojot atšķirīgus paņēmienus aprēķina Latvijas Banka, Ekonomikas ministrija un Finanšu ministrija. Taču neviena no šīm institūcijām neierēķina, kā makroekonomisko situāciju varētu ietekmēt atšķirīgi scenāriji izdevumu politikā. Tāpēc praktiskajā budžeta sastādīšanas procesā netiek ņemtas vērā valdības un pašvaldību politisko un ekonomisko lēmumu sekas.

Šādas situācijas izveidi ir ietekmējuši vairāki faktori – gan neapmierinošais ekonomisko zināšanu līmenis par publiskā sektora ekonomiku un valsts regulējuma ietekmi uz privātā sektora ekonomiku, gan politiskās perspektīvas

Īslaicīgais raksturs, kurš neveicina ne atsevišķu politisko partiju, ne valsts stratēģisko vadīšanu.

Kultūras mantojuma uzturēšanai un attīstībai nepietiek ar viena gada perspektīvu, tās pozitīvās ietekmes novērtēšanai nepieciešams domāt vidēja termiņa un ilgtermiņa kategorijās.

Augstāk minētie apsvērumi norāda uz nepietiekošu Latvijas amatpersonu un sabiedrības izpratni par kultūras mantojuma nozīmi, kas pamato šā pētījuma tēmas ir aktualitāti,

1.2. Kultūras mantojuma sastāvdaļas

Latvijas materiālais kultūras mantojums sastāv no arhitektūras mantojuma, arheoloģijas mantojuma, monumentālās, sakrālās un lietišķās mākslas mantojuma, industriālā mantojuma un zemūdens mantojuma.

Primārā likumdošana (Saeimas likumi) nenosaka kultūras mantojuma sastāvu. Tā noteikšana un apzināšana ir uzdots Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, kas darbojas Kultūras ministrijas pakļautībā.

Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija uzrauga valsts un vietējās nozīmes pieminekļus (arhitektūras, arheoloģijas, industriālos, mākslas, pilsētbūvniecības un vēstures pieminekļus, kā arī vēsturiska notikuma vietas)

Saskaņā ar likumu (Augstākā Padome, 1992) ir šādi kultūras pieminekļu veidi:

1. Nekustamie kultūras pieminekļi:

— atsevišķi objekti — ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, atsevišķas apbedījuma vietas;

— kompleksi objekti — arheoloģiskās senvietas, arhitektūras ansambļi un kompleksi, pilsētu un citu apdzīvoto vietu vēsturiskie centri, ielas, laukumi, kvartāli, kultūrslānis, kapsētas, kultūrvēsturiskas ainavas, piemiņas vietas, vēsturiskas vietas un teritorijas.

2. Kustamie kultūras pieminekļi:

— atsevišķi objekti — arheoloģiskie atradumi, senlietas, nekustamo pieminekļu elementi, vēsturiskas relikvijas, mākslas darbi, rokraksti, reti iespieddarbi, kinodokumenti, fotodokumenti un videodokumenti, skaņu ieraksti;

— kompleksi objekti — vēsturiski izveidojušies kompleksi, atsevišķu objektu fondi un kolekcijas, kas ir nedalāma kultūrvēsturiska vērtība.

Par kultūras pieminekļiem atzīstami gan savā sākotnējā izskatā saglabājušies objekti, gan to atsevišķas daļas un fragmenti.

Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ir 8532 pieminekļi:

- ▲ **5158** valsts nozīmes pieminekļi (no tiem 1267 arhitektūras pieminekļi, 1482 arheoloģijas pieminekļi, 9 industriālie pieminekļi, 2237 mākslas pieminekļi, 40 pilsētbūvniecības pieminekļi, 110 vēstures pieminekļi un 13 vēsturiska notikuma vietas) un **3374** vietējās nozīmes pieminekļi (no tiem 2134 arhitektūras pieminekļi, 1011 arheoloģijas pieminekļi, 1 industriālais pieminekļis, 217 mākslas pieminekļis, 5 pilsētbūvniecības pieminekļi, 3 vēstures pieminekļi un 3 vēsturiska notikuma vietas);
- ▲ **7125** nekustamie pieminekļi un **1407** kustamie pieminekļi (www.mantojums.lv , 20.12.2011).

Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija katru gadu apseko valsts aizsargājamās kultūras pieminekļus Latvijā un, ja nepieciešams, precizē datus. Pieminekļu saraksts 2010.gadā papildināts ar 26 objektiem. Savukārt no Pieminekļu saraksta izslēgti 17 pieminekļi, kuri saskaņā ar likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 15.pantu pilnībā zaudējuši savu kultūras pieminekļa vērtību: gājuši bojā sliktā tehniskā stāvokļa dēļ, cietuši ugunsgrēkos vai citu iemeslu dēļ, tādēļ neatbilst vairs kultūras pieminekļa statusam (www.mantojums.lv , 20.12.2011).

Nemateriālais kultūras mantojums sastāv no parašām, spēlēm, izpildītāju mākslas, rituāliem un tradicionālās amatniecības prasmēm,

Latvija ir pievienojusies UNESCO Konvencijai Par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Atsaucoties uz šo konvenciju Ministru kabinets ir pieņēmis koncepciju (2008), kurā dots šāds skaidrojums:

„Nemateriālais kultūras mantojums – Konvencija par NKM atzīst paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un, dažos gadījumos, indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu. Šo NKM, kas tiek nodots no paaudzes paaudzē, kopienas un grupas nemitīgi rada no jauna atkarībā no apkārtējās vides, mijiedarbībā ar dabu un savu vēsturi, un tas veido viņās identitātes un pēctecības izjūtu, tādējādi veicinot cieņu pret kultūras daudzveidību un cilvēka radošo darbību. NKM cita starpā izpaužas arī kā mutvārdu tradīcijas un izpausmes, ieskaitot valodu kā nemateriālā kultūras mantojuma nesēju, izpildītājmākslas, paražas, rituāli un svētki, zināšanas un prasmes, kas saistītas ar dabu un Visumu, tradicionālās amatniecības prasmes.”

Latvijā izveidotā kultūras mantojuma aizsardzības sistēma uzskatāma par veiksmīgu. Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija un Kultūrkapitāla fonds ir paraugi, kā panākt apolītisku un efektīvu pārvaldību.

Kultūras pieminekļu inspekcija veiksmīgi izmanto starptautiskās sadarbības iespējas. Kā vienu no veiksmīgākajiem, starptautiskās sadarbības rezultātā attīstītajiem projektiem jāmin „Abavas ieleja”, kur satiekoties vēlmei saglabāt vērtīgu kultūrvēsturisku ainavu, attīstīt mūsdienu mākslu un iesaistīt plašu sabiedrību, izdevās panākt attieksmes maiņu visos līmeņos. Visdažādākās interešu grupas, sākot no vietējās varas, iedzīvotājiem, valdības un beidzot ar pašiem kultūras mantojuma sargātājiem, saprata, ka kultūras mantojuma saglabāšanā nav svarīgs tikai atsevišķs unikāls objekts, bet telpa, kurā mēs dzīvojam kopumā.

Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija ir veicinājusi Latvijas kultūras un vēstures pieminekļu atpazīstamību pasaulē. Pozitīva veikuma piemērs ir Rīgas vēsturiskā centra statusa nostiprināšana īpašā likumā. Rīgas vēsturisko centru ir izdevies iekļaut UNESCO mantojuma sarakstā. Pateicoties šiem sasniegumiem izdodas vismaz daļēji izvairīties no pilsētas tēla komercializācijas.

Veiksmīgi tiek organizēts kultūras mantojuma monitorings. Ar nelielu inspektoru skaitu izdodas ik gadus apsekot kultūras objektu stāvokli, fiksējot izmaiņas un diagnosticējot nepieciešamos atjaunošanas un uzturēšanas darbus.

Kultūrkapitāla fods ir labs sabiedrības iesaistīšanas piemērs kultūras atbalsta līdzekļu sadalē. Šā fonda lēmumos dominē profesionālais viedoklis. Lēmumu pieņemšanā tiek iesaistīti autoritatīvi speciālisti no atbalstāmajām jomām, nevalstiskās organizācijas, Latvijas Pašvaldību savienība.

Krīzes gados finansējuma apjoms ir nokritis zem kritiskās robežas. Tomēr izveidotā institucionālā sistēma ļaus atgūt nokavēto ekonomikai normalizējoties.

1.3. Kultūras mantojuma loma Eiropas Savienībā

Cieņa pret kultūras daudzveidību ir kopējā Eiropas vērtība kas vieno ES dalībvalstis. Tādēļ kultūras mantojuma daudzveidības saglabāšana un attīstība ir viena no šīs valstu savienības prioritātēm.

Par būtiskāko Eiropas ieguvumu var uzskatīt gandrīz 70 gadus bez kara Eiropas centrā. Ekonomiskā cīņa, kas agrāk turpinājās kara laukos, ir aizstāta ar ekonomisku un politisku sadarbību.

Šādai sadarbībai nepieciešams vienots ideoloģiskais pamats. Kultūras daudzveidības atzīšana ir fundamenta dažādu mentalitāšu, tradīciju, parašu sadzīvošanai. Tas nozīmē, ka kultūras mantojuma kopšana ir pastāvīgs vienotas Eiropas pastāvēšanas nosacījums. Jebkāda nolaidība šajā jomā var destabilizēt situāciju un novest pie gadu desmitiem koptās sadarbības sistēmas sabrukuma.

Tā kā kultūras nozare pati par sevi ir nozīmīgs darba devējs un turklāt pastāv acīmredzama saikne starp kultūru un ekonomikas attīstību, ir svarīgi stiprināt kultūras politiku reģionālā, valsts un Eiropas mērogā.

Līgumā par Eiropas Savienību 167. pants nosaka, ka

„1. Savienība veicina dalībvalstu kultūru uzplaukumu, respektējot to nacionālās un reģionālās atšķirības un vienlaikus pievēršot uzmanību kopīgajam kultūras mantojumam.

2. Savienības rīcības mērķis ir veicināt dalībvalstu sadarbību un vajadzības gadījumā atbalstīt un papildināt to rīcību šādās jomās:

- zināšanu par Eiropas tautu kultūru un vēsturi uzlabošana un popularizēšana;
- Eiropas nozīmes kultūras mantojumu glabāšana un sargāšana;
- nekomerciāli kultūras sakari;
- jaunrade mākslā un literatūrā, arī audiovizuālā jomā.

3. Savienība un dalībvalstis kultūras jomā veicina sadarbību ar trešajām valstīm un kompetentām starptautiskām organizācijām, jo īpaši ar Eiropas Padomi.

4. Rīkojoties saskaņā ar citiem Līgumu noteikumiem, Savienība ņem vērā kultūras aspektus, jo īpaši, lai respektētu un veicinātu kultūru daudzveidību.

5. Lai palīdzētu sasniegt šajā pantā minētos mērķus:

- Eiropas Parlaments un Padome saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru pēc apspriešanās ar Reģionu komiteju paredz veicināšanas pasākumus, kas neietver dalībvalstu normatīvo aktu saskaņošanu;
- Padome pēc Komisijas priekšlikuma pieņem ieteikumus.(European Union, 2007)”

Saistībā ar kultūras mantojumu ES atzīst gan tā ekonomisko lomu – radīt darbavietas un izaugsmi, gan sociālo lomu – pozitīvo ietekmi uz iekļaujošas sabiedrības veidošanu. Eiropas Komisijas Kultūras direktorāts koordinē visu citu direktorātu darbību kultūras jautājumos. Īpaši tas attiecas uz Eiropas Reģionālās attīstības fondu, kura aktivitātēs tiek atbalstīti kultūras mantojuma saglabāšanas, restaurācijas un pētīšanas projekti (European Commission, 2009).

II. KULTŪRAS MANTOJUMA EKONOMISKĀ LOMA

2.1. Trīs kultūras mantojuma ietekmes formas

Kultūras mantojuma saglabāšana un apsaimniekošana ietekmē publiskos budžetus, publiskā un privātā sektora ekonomiku gan tiešā, gan netiešā veidā. Pie netiešās ietekmes pieder sekundārā ietekme un inducētā ietekme.

Pie tiešās ietekmes pieder budžeta un privāto kultūras atbalstītāju izdevumi kultūras mantojuma saglabāšanai, restaurācijai, uzturēšanai un pētniecībai. Tāpat pie tiešās ietekmes pieder ieņēmumi budžetā, ko iemaksā kultūras mantojuma aplūkotāji vai izmantoņāji par ieejas biļetēm attiecīgajos objektos, kā arī citādi maksājot par kultūras mantojuma izmantošanu. Pie tiešās ietekmes pieder arī ieņēmumi, ko gūst uzņēmumi, kas pārdod preces un pakalpojumus kultūras mantojuma apsaimniekotājiem. Pie tiešās ietekmes pieder arī darba algas, ko saņem darbinieki kultūras mantojuma objektos.

Pie sekundārās ietekmes pieder izdevumi, ko uzņēmumi, kuri saņēma maksu no kultūras mantojuma objektiem par precēm un pakalpojumiem, kā arī kultūras mantojuma objektu darbinieki tērē par precēm, pakalpojumiem un algām. Pie sekundārās ietekmes pieder arī ieņēmumi, ko tautsaimniecība gūst no šiem pirkumiem.

Pie inducētās ietekmes pieder ieņēmumi un izdevumi, kuri izriet no kultūras mantojuma objektu klātbūtnes vai izmantošanas, ietekmējot piedāvājumu un pieprasījumu. Telpiskajā perspektīvā tas saistās ar kultūras mantojuma objektu redzamības vai vieglas sasniedzamības zonu, kurā tiek inducēti stimuli attīstībai. Nemateriālā kultūras mantojuma gadījumā tas saistās ar nemateriālo kultūras vērtību ietekmi uz kultūras vai radošo industriju cilvēkresursu kvalitāti, uz inducēto tirgus pieprasījumu.

2.2. Tiešā ietekme

Kultūras mantojuma ietekme uz publiskā sektora finansēm izpaužas kā publiskie (ES, valsts un pašvaldību) izdevumi un kā tiešie ieņēmumi no kultūras mantojuma apsaimniekošanas.

Tiešie ieņēmumi no kultūras mantojuma apsaimniekošanas parasti ir mazāki par attiecīgo publisko budžetu izdevumiem apsaimniekošanas

vajadzībām. Šis apstāklis arī daudzkārt maldina politiķus un ierēdņus izvēlēties budžeta izdevumu samazināšanu uz kultūras mantojuma rēķina.

Liela daļa no aizsargājamajiem kultūras pieminekļiem atrodas valsts vai pašvaldību īpašumā. Ja tajos netiek veikta komercdarbība, tad netiek maksāts arī nekustamā īpašuma nodoklis. Tas pats attiecas uz reliģiskajām organizācijām.

Līdz ar to nekustamā īpašuma nodoklis ir attiecināms uz privātā īpašumā esošo kultūras mantojumu. Tā kā kultūras mantojuma statuss uzliek īpašniekam papildus pienākumus, šis nodoklis ir loģiski piemērojams ar samazinātu likmi.

Ar maksu par ieeju kultūras pieminekļos parasti sedz tikai daļu no uzturēšanas izmaksām.

Valsts un pašvaldību tiešie izdevumi kultūras mantojuma saglabāšanai un attīstībai veido būtisku daļu budžetos, parasti gan nepārsniedzot dažus procentus no budžeta izdevumiem.

2.3. Sekundārā ietekme

Sekundārā ietekme ir saistīta ar darbībām uzņēmumos un iestādēs, kas pārdod preces un pakalpojumus kultūras mantojuma objektiem, kā arī ar to personu darbībām, kuras pārdevušas savu darbaspēku šiem objektiem. Pēc būtības šī ietekme ir mazāka, nekā budžeta izdevumi.

Sekundārās ietekmes ietvaros var tikt skatīts nodarbinātības jautājums. Restaurējot kultūras pieminekli ir citāda izdevumu struktūra, nekā ceļot jaunu ēku. Pirmajā gadījumā ir lielākas darbaspēka izmaksas (līdz 70%, salīdzinot ar 50% jaunas būvniecības gadījumā).

Atsevišķos gadījumos, kad tiek veikta lielāka mēroga celtniecība vai restaurācija (Latvijas Nacionālā bibliotēka, Melngalvju nams) sekundārajai ietekmei ir nozīme arī kā ekonomikas faktoram.

2.4. Inducētā ietekme

Kultūras mantojuma gadījumā tieši inducētā ietekme uz ekonomiku un ilgākā laika periodā – arī uz budžetu ir nesalīdzināmi nozīmīgāka, nekā tiešā vai sekundārā ietekme.

Kā tas tika parādīts I nodaļā, kultūras mantojuma apzināšana un pieejamība ir pamats vispārcilvēcisko vērtību pārmantojamībai un nacionālajai identitātei, kas veido nacionālās drošības pamatu. Ekonomiskās kategorijās drošību nav pieņemts novērtēt, tomēr to var mērīt arī kvantitatīvā izteiksmē.

Kultūras mantojums piesaista tūristu plūsmas, kuras rada pieprasījumu pēc plaša pakalpojumu spektra.

Šī ietekme ir būtiska vidēja termiņa, bet vēl vairāk – ilgtermiņa perspektīvā.

Teritorijām, kurās pieejami kultūras mantojuma objekti, ir būtiskas salīdzinošās priekšrocības tūristu piesaistē. Ekonomiskie labumi, kas rodas no tūrisma – darbavietas, preču un pakalpojumu tirgus, no tā izrietošie nodokļi valsts un pašvaldību budžetos ir atkarīgi no vairākiem faktoriem – ne tikai kultūras mantojuma esamības. Taču tieši kultūras mantojuma esamība vai neesamība nosaka attiecīgās teritorijas tūrisma potenciālu.

Līdz ar pieprasījumu pēc pakalpojumiem pieaug mazās uzņēmējdarbības attīstības iespējas. Tādējādi kultūras mantojuma klātbūtne netieši veido piemērotu vidi uzņēmējdarbības garam.

Kultūras mantojums rada būtiskas priekšrocības ikvienai teritorijai, kurā to iespējams attīstīt. Pašvaldības sacenšas tūrisma piesaistē, tūrisma kultūra ir lielā mērā balstāma uz klienta vēlmju apvienošanu ar iespējamo piedāvājumu (Chan, 2006). Kultūras mantojuma izmantošanas metodes pašvaldību izpildījumā kļūst arvien daudzveidīgākas (Molly, 2000).

Kultūras mantojuma esamība inducē pievilcīgu dzīves vidi augsti kvalificētu un prasmīgu cilvēkresursu piesaistīšanai prioritārajās ekonomikas jomās.

Šī ietekme izpaužas vidēja termiņa perspektīvā.

Lai attīstītu mūsdienīgu, uz zināšanām un prasmēm balstītu ekonomiku nepieciešams piesaistīt augstākās un visaugstākās klases zinātniekus, inženierus un pārvaldītājus. Tam nepieciešami ne vien naudas līdzekļi atbilstošām darba algām, bet arī pievilcīga vide. Vidēja termiņa un ilgtermiņa rezultātu sasniegšanai jāpiesaista šādi cilvēkresursi uz ilgāku laiku. Tieši kultūras mantojums inducē augstvērtīgas pakalpojumu infrastruktūras rašanos. Īpaši tas attiecas uz teritorijām ap kultūras pieminekļiem.

Kultūras mantojuma pieejamība ir nepieciešamais nosacījums radošumam, kas paver iespējas tādu cilvēkresursu sagatavošanai, kuri spēj

- radīt pievienoto vērtību radošajās industrijās;
- attīstīties radošai darbībai dabaszinātnēs un inženierzinātnēs, tādējādi veidojot salīdzinošās priekšrocības tām valstīm un pašvaldībām, kurām šādi resursi ir.

Šī ietekme izpaužas galvenokārt ilgtermiņa perspektīvā.

Šīs ietekmes starpposms ir izglītības sistēma, kuras gaitā tiek rosināta iztēle un radošā doma, kas vienlīdz nepieciešama kā māksliniekam, tā inženierim vai matemātiķim.

Latvija ir zeme ar salīdzinoši nenozīmīgiem dabas resursiem. Taču ir visas iespējas attīstīt kvalitatīvus cilvēkresursus kā ekonomiskās izaugsmes pamatu. Šajā jomā kultūras mantojuma pieejamība ir absolūti nepieciešama.

Kultūras mantojuma tuvums inducē nekustamo īpašumu vērtības pieaugumu, kas rosina celtniecību un darījumus ar īpašumu.

Īpaši tas attiecas uz kultūras pieminekļu redzamības zonām. Māju un zemes īpašnieki no restaurācijas kultūras pieminekļu apkārtnē var gūt tūlītēju labumu no cenu pieauguma.

Nekustamā īpašuma vērtības pieaugums izpaužas kā bagātības pieaugums attiecīgo pašvaldību teritorijā. Līdz ar to pieaug nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi. Tiešie nodokļu ieņēmumi bija nenozīmīgi, bet inducētie nodokļa ieņēmumi var kļūt par būtisku ieguldījumu pašvaldības budžetā.

2.5. Investīciju kultūras mantojumā multiplikatīvais efekts

Daudzu Latvijas un ārvalstu autoru kopējais secinājums ir, ka ne esošā statistikas sistēma, ne budžeta uzskaites sistēma neļauj ar augstu ticamības pakāpi novērtēt kultūras sektora ekonomisko ietekmi.

Ja izdodas novērtēt attiecību starp kopējo ieguvumu ekonomikā (no tiešajiem un netiešajiem ieņēmumiem) un ir apzināti attiecīgie ieguldījumi, tad izdalot iegūstam koeficientu (ko dažkārt sauc par multiplikatoru).

Karnīte (1998) veic kultūras nozares (ietverot tajā jomas kas tolaik noteiktas nacionālajā programmā „Kultūra”) novērtējumu un secina, ka kultūras netiešā efekta koeficients ir 1,4. Viņa arī secina, ka vislielāko ieguldījumu dod tradicionālā kultūra, kuras multiplikators ir 2,14. Tomēr kā atzīmēts darbā (Kļīlis, 2007), netiek pietiekami ņemti vērā saistītie sektori (piemēram – nodarbinātība ietverta tikai publiskajā sektorā).

Tāpēc darbā (Kļīlis, 2007) izvēlēta citāda aprēķinu metodika. Ņemot vērā, ka nav iespējams iegūt ticamus datus citādā veidā, tiek izvēlēts „ielaides – izlaides” modelis. Modelis nodrošina iespēju noteikt naudas plūsmu starp nozarēm, apakšnozarēm, biznesiem, organizācijām un patērētājiem, kā arī ļauj izsekot dažādiem multiplikatora efektiem ekonomikā.

Eiropas Savienībā katra valsts (izņemot Latviju un Maltu) ik gadus iesniedz Eiropstatam savu 60x60 ielaides-izlaides tabulu (Rueda, 2010), kā arī vairākas citas tabulas. Diemžēl Latvija kopš 1998.gada ir pārtraukusi dalību šajā procesā, kad tas tika veikta Tehniskās universitātes profesora Remīģija Poča vadībā.

Darba grupa Roberta Ķīļa vadībā izstrādāja savu metodiku, kas sākas ar paredz savākt datus no iepriekš izvēlētām kultūras institūcijām, apkopot pieejamie dati par valsts un pašvaldību finansējumu un nodarbinātību, multiplikatīvā efekta novērtēšana un iegūto rezultātu pārbaude, salīdzinot ar pētījumiem ārzemēs.

Pētījumā (Ķīlis, 2007) secināts,

“Kultūras netiešā ietekme ir šāda. No katra lata, kas ieguldīts kultūras nozarē 2005.gadā, 0,49 lati novirzīti citu nozaru uzņēmumiem. Tas nozīmē, ka katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,49. Savukārt, attiecībā uz 2006.gadu pētnieki secina, ka no katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē 2006.gadā, 0,41 lats ir novirzīts citu nozaru uzņēmumiem. Tas nozīmē, ka 2006.gadā katra lata, kas ieguldītas kultūras nozarē, netiešais ieņēmumu efekts ir 1,41. Kultūras sektora izraisītā ekonomiskā ietekme ir šāda.

2005.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma ir piesaistījis 0,59 latus no citiem avotiem jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,59. 2006.gadā 1 lats valsts un pašvaldību finansējuma ir piesaistījis 0,21 latu no citiem avotiem jeb valsts un pašvaldību finansējuma izraisītais efekts ir 1,21. Attiecībā uz nodarbinātību, katra darba vieta kultūras sektorā tālāk atbalsta papildus 0,62 darba vietas citos ekonomikas sektoros visā valstī 2005.gadā (un 0,71 2006.gadā) jeb 1 darba vieta kultūras sektorā rada valstī kopumā 1,62 darba vietas (2006.gadā 1,71).“

Iegūtie rezultāti nav tieši attiecināmi uz kultūras mantojumu vairāku iemeslu dēļ:

- nav izdalīta ar kultūras mantojumu saistītie ieguldījumi kā ieguldījumi apakšnozarē,
- nav pietiekami aptverta inducētā netiešā ietekme.

Diemžēl, tradicionālā budžeta uzskaites sistēma, ko lieto Finanšu ministrija, nav orientēta uz informācijas sniegšanu procesu vadīšanai. Tā ir piemērota taupīšanai, bet nav piemērota analīzei un rezultātu novērtēšanai. Tāpēc ietekmes novērtēšana jābalsta uz empīriskām metodēm, ko jāpapildina ar ekonomikas un politikas analīzes metodēm. Darbā (Ķīlis, 2007) lietotā pieeja var būt par paraugu kvantitatīvu rezultātu iegūšanai arī attiecībā uz kultūras mantojumu.

Sagaidāms, ka attiecībā uz kultūras mantojumu multiplikatīvais efekts būs lielāks, nekā tas attiecināms uz kultūru kopumā. Tiešie izdevumi kultūras pieminekļu uzturēšanai sastāda nelielu daļu no kopējiem izdevumiem. Arī investīcijās restaurēšanai no ES fondiem tika izmantota mazāk kā piektā daļa no

finansējuma (Caune, 2006). Kultūras mantojuma ietekme varētu būt lielāka, nekā citām kultūras jomām. Tomēr jāņem vērā, ka tā izpaužas ar nobīdi laikā – vidējā un ilgtermiņā.

III. KULTŪRAS MANTOJUMA SOCIĀLĀ LOMA

1.1. Tiešā ietekme

Kultūras mantojuma tiešā sociālā ietekme izpaužas kā darbavietas kultūras pieminekļu un kustamā kultūras mantojuma apsaimniekošanā, kā arī darba vietas konservācijas un restaurācijas darbos. Šī ietekme ir pozitīva un restaurācijas gadījumā lielāka, nekā no cita rakstura publiskajām investīcijām celtniecībā.

Ne ekonomiskie, ne sociālie notikumi nav atdalāmi no kultūras procesa. Tie iegūst jēgu tikai savstarpējā saistībā (Rusel, 1938).

Kultūras mantojuma objekti rada darba vietas pašos objektos. Šīs darba vietas rada stabilizējošu faktoru, jo ietver pilna cikla pasākumus. Tie mēdz būt

- ▲ konservācijas darbi,
- ▲ restaurācijas darbi,
- ▲ apsaimniekošanas darbi,
- ▲ pētniecības darbi,
- ▲ izglītošanas un informēšanas darbi.

Visu šo funkciju veikšana mazina bezdarbu un uzlabo sociālo situāciju.

Konservācijas un restaurācijas darbi tiek veikti ar lielu rūpību, tajos ir būtiska roku darba komponente. Nepieciešami kvalificēti amatnieki un inženieri, amatnieki un citas kvalifikācijas. Šajos darbos ir lielāka darba algas komponente nekā jaunu objektu celtniecībā. Tāpēc arī sociālais efekts ir relatīvi lielāks.

1.2. Sekundārā ietekme

Līdzīgi kā ekonomiskās ietekmes gadījumā, sekundārā ietekme izpaužas mājāsaimniecībās (ģimenēs), kurās ir izpaudusies primārā ietekme.

Darbavietas un darbs kultūras mantojuma objektos uzlabo situāciju visos aspektos:

- samazinās bezdarba degradējošā ietekme,

- netiek pārslogoti pašvaldību sociālie dienesti,
- stabilizējas situācija ģimenēs līdz ar to – pozitīva ietekme uz bērniem.

Sekundārā sociālā ietekme izriet arī no inducētā ekonomiskā efekta, tās summārais efekts ir proporcionāls ekonomiskā efekta multiplikatoram.

Darba vietas rodas arī visā inducētajā ekonomikas sektorā. No iepriekšējās nodaļas izriet, ka normāli kultūras mantojuma multiplikators rada vairākas reizes vairāk darba vietu, nekā tiešās ekonomiskās ietekmes sektorā. Kaut arī ietekmes mehānisms ir līdzīgs, kvantitatīvi sociālā ietekme no inducētajām darbavietām ir daudzārt lielāka.

Sekundārā sociālā ietekme izriet no visām tām ekonomiskajām aktivitātēm, kuras raksturīgas kultūras mantojuma objektu tuvumam. Tūrisma pieaugums izraisa pieprasījumu pēc pakalpojumiem un inducē darbavietas pakalpojumu sfērā. Zemes vērtības pieaugums izraisa bagātības pieaugumu, kas tāpat noved pie augoša cilvēkresursu pieprasījuma. Rezultātā tas summējas būtiskā vietējās kopienas dzīves apstākļu uzlabojumā.

Gan primārais, gan sekundārais sociālais efekts ir ļoti svarīgi elementi pašvaldībai. Pašvaldību politiķi ir tieši ieinteresēti sociālās situācijas uzlabošanā, tāpēc kultūras mantojuma attīstība tiek laprāt akcentēta pašvaldību attīstības programmās.

Sekundārās ietekmes apjomu lielā mērā nosaka kultūras mantojuma menedžments. Laba menedžmenta gadījumā mantojuma menedžments kļūst par integrētu komponenti mantojuma industrijā (Orbasli, 2000).

1.3. Inducētā ietekme

Kultūras mantojuma saglabāšana, attīstība un pieejamība ir būtisks veicinošais faktors sabiedrības izpratnē par sociālo iekļaušanu un jebkāda veida diskrimināciju kā ļaunumu.

Inducētā ietekme izriet no efekta, ko kultūras mantojums atstāj uz šī mantojuma “patērētājiem”. Stiprinot humānismu tiek veicināta izpratne par vispārcilvēciskām vērtībām. To starpā – par iekļaujošu sabiedrību kā tikumīgu sabiedrību.

Lai varētu tuvināt vienu no ES2020 stratēģijas pamatmērķiem – iekļaujošu sabiedrību, svarīgi ir veicināt izpratni par tās nepieciešamību. Tas nav sasniedzams ar deklaratīvām frāzēm, bet ir sasniedzams iesaistot sabiedrību kultūrvēsturiskās pieredzes brīvprātīgā un nepastarpinātā apgūšanā.

Šajā jomā kultūras mantojuma saglabāšanai, attīstībai un pieejamībai nav alternatīvas. Tā ir iekļaujošas sabiedrības veidošanas nepieciešamais nosacījums.

Kultūras mantojums kā nacionālo identitāti stiprinošs faktors nostiprina publiskās varas autoritāti, līdz ar to paver ceļu ilglaicīgām un mērķtiecīgām sociālā atbalsta stratēģijām.

Latvijā nacionālās valsts aizstāvība un nostiprināšana ir un vēl ilgāku laiku būs politiskajā dienas kārtībā. No sociālās drošības viedokļa valsts drošībai ir izšķiroša nozīme. Ne valsts ne pašvaldība nevar cilvēkam garantēt pietiekamu sociālo drošību, ja valsts institūcijas ir nestabīlas un vara darbojas bez pienācīga sabiedrības atbalsta.

Daudzveidīgs kultūras mantojums sniedz ne vien vispārcilvēciskās, bet arī nacionālās vērtības. Stiprinot nacionālo identitāti tiek nostiprināta nacionālā drošība, kuras sastāvdaļa ir sociālā drošība.

Ja valstī, pašvaldībās un sabiedrībā valda saskaņa, tad attīstās ilglaicīgs skatījums uz sociāli ekonomisko attīstību. Iegūstot šādu skatījumu valstī ieguvēji ir gan indivīdi, gan sabiedrība.

Nacionālās identitātes nostiprināšana ir augstākās prioritātes sociālā vērtība.

Kultūras mantojums kā daudzveidību veicinošs faktors mazina saspīlējumu sabiedrībā un līdz ar to nostiprina drošību kā augstākās prioritātes sociālo vērtību.

Latvijā, tāpat kā citur pasaulē kultūras mantojums atspoguļo daudzveidību. Kultūras process ir nepārtraukts un pēctecīgs. Iepazīstoties ar kultūras procesa liecībām tiek iepazītas tautas, kas dažādos laikos ir dzīvojušas mūsu zemē vai tās tuvākajos kaimiņos, tiek iepazīta Eiropas un pasaules kultūru ietekme mūsu valstī, reģionos un pašvaldībās. Tiek iepazīta ideju un ideālu dzimšana, attīstība un noriets.

Kultūrvēstursikā daudzveidība veicina iecietību un mazina saspīlējumu arī mūsdienu sabiedrībā. Saskaņa ir drošības avots. Nacionālā drošība ir pamats tam, lai katrs šajā valstī justos arī sociāli aizsargāts.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Kultūrvēsturiskā mantojuma ietekmes tēma ir un būs būtiska pieņemot lēmumus valsts un pašvaldību līmenī gan tagadnē, gan nākotnē. Tomēr lasītājam visbūtiskāk šķiet rast atbildes uz tūlītējiem, aktuālās politikas jautājumiem.

Šī pētījuma veikšanas brīdī dienas kārtībā ir tādi jautājumi kā

- 1) Kāda loma kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai un attīstībai ir strukturālajās reformās, veidojot prasmīgu (mazu un efektīvu) publisko pārvaldi?
- 2) Kāds būs ekonomiskais efekts (tai skaitā – uz publiskajiem budžetiem), ja budžeta griešana notiek uz kultūrvēsturiskā mantojuma rēķina?
- 3) Kāds būs sociālais efekts, ja budžeta griešana notiek uz kultūrvēsturiskā mantojuma rēķina?
- 4) Kādai jābūt valsts un pašvaldību politikai kultūras mantojuma jomā, lai optimāli pārvarētu pasaules ekonomiskās krīzes izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdarītie kvalitatīvie secinājumi var būt par pamatu atbildēm uz visiem minētajiem jautājumiem.

- 1. Veidojot prasmīgu pārvaldi kultūrvēsturiskajam mantojumam nav īpašu pazīmju, kas šo jomu nošķir no citām. Tāpēc, tāpat kā citās valsts pārvaldes jomās, vērību jāpievērš:**
  - lestāžu motivācijai (atrodot resursus darba uzlabojumam daļai no ietaupītā jānonāk iestādes rīcībā);
  - Darbinieku motivācijai (radošums un iniciatīva pienācīgi jāatalgo);
  - Proporcionalitātes principa ieviešanai (pārvaldei un likumdošanai jābūt tik minimāliem, cik vien iespējams).

Šis secinājums izriet no pirmajā nodaļā veiktā problēmu raksturojuma. Nepietiekama kultūras mantojuma izmantošana izriet no izpratnes trūkuma par šī mantojuma izmantošanas iespējām. Iespējas uzlabot sistēmu ir kopīgas ar citiem publiskās pārvaldes sektoriem.

- 2. Ja budžets tiek “griezts” uz kultūras mantojuma rēķina, tad īstermiņā ekonomiskais efekts būs negatīvs, bet ilgtermiņā tiek nogrieztas arī attīstības iespējas ES vidējā sociāli ekonomiskā līmeņa sasniegšanai.**

Šis secinājums izriet no otrās nodaļas, kurā kvalitatīvi pamatots, ka multiplikatīvais efekts no darbībām ar kultūras mantojumu ir lielāks, nekā no darbības kultūras sektorā kopumā. Tāpēc kultūras izdevumu samazināšana samazinās nodokļu ieņēmumus lielākā apmērā, nekā šķietamais “griešanas” ietaupījuma efekts.

- 3. Ja budžets tiek „griezts” uz kultūrvēsturiskā mantojuma rēķina, tad īstermiņā sociālais efekts būs negatīvs, bet ilgtermiņā tiks mazināta valsts drošība. Tādējādi tiks grauts arī sociālās drošības pamats.**

Šis secinājums izriet no trešās nodaļas, kurā kvalitatīvi izvērtēts kultūras mantojuma attīstības ietekme uz īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa procesiem.

- 4. Optimālai valsts un pašvaldību politikai jābalstās uz prasmīgu divu ekonomisko teoriju – Keinsiānisma un monetārisma pielietojuma līdzsvara. Latvijas gadījumā tas nozīmē, ka blakus tehniskās infrastruktūras attīstībai ir lietderīgi iekšējo tirgu sildīt arī veicot aktivitātes kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā un attīstībā, tādējādi radot pamatu pēckrīzes straujākai izaugsmei.**

Šis priekšlikums izriet no krīžu ekonomikas teorijas. Krīzes laikā valstij un pašvaldībām jāinvestē tādos pasākumos, kas rada apstākļus straujākai attīstībai pēckrīzes periodā. Kā parādīts otrajā un trešajā nodaļā, ieguldījumi kultūras mantojuma saglabāšanā un attīstībā pilnībā atbilst šiem nosacījumiem.

Tas, ko diemžēl nesaprot valdība, ir apstākļi, ka Latvijā pēc krīzes ekonomiku nevajadzēs dzesēt. Latvijā ekonomiku vajadzēs strauji attīstīt vismaz līdz brīdim, kamēr tiks sasniegts ES vidējais līmenis. Saglabāt Latviju kā atpalikušu ES tirgus daļu ir kaitīga iecere, no kuras jāatsakās pēc iespējas ātrāk.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Augstākā Padome, likums "Par kultūras pieminekļu aizsardzību", 1992
2. Caune A., Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu izmantošana kultūras vajadzībām, Baltic Project Consulting, proj,eksperti Artūrs Caune, Klāvs Sedlenieks un Krišjānis Veitners, Rīga, 2006
3. Chan Shun-Hing, Ip lam-Chong, Leung Lisa Y. M, Negotiating Culture, Economics and Community Politics: the Practice of Lei Yue Mun Tourism in Postcolonial Hong Kong., Cultural Studies Review. Volume: 12. Issue: 2. 2006. Page Number: 107+.
4. Eiropas Parlaments un Padome, Lēmums Nr.1903/2006/EK ar ko izveido programmu „Kultūra” (2007.-2013.), 2006.
5. Eiropas Padome, Pamatkonvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai, www.mantojums.lv, 2002
6. Eiropas Savienība, Līgums par Eiropas Savienības darbību, konsolidētā versija, 2007
7. European Commission, Preserving our Heritage, Improving our environment, Volume I, 20 years of EU research into cultural heritage, edited by Michel Chapius, 2009
8. Graham Brian, Ashworth G. J., Tunbridge J. E., A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy. Arnold Press, London. 2000
9. Karnīte R., "Kultūras nozares ieguldījuma tautsaimniecībā aprēķināšana (statistisko rādītāju pilnveidošana)", BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, Rīga, 2003.
10. Karnīte R., Kultūras pieminekļu īpašnieku attieksmepret kultūras pieminekļu statusu kā apgrūtinājumu, LZA Ekonomikas institūts, proj.vad. Dr.oec. Raita Karnīte, Rīga, 2002,
11. Karnīte R., Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums, ZA Ekonomikas institūts, proj.vad. Dr.oec. Raita Karnīte, Rīga, 1999
12. Kļave E., BALTIJAS SOCIĀLO ZINĀTŅU INSTITŪTS, „SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBA KULTŪRAS MANTOJUMA SAGLABĀŠANAS UN ATTĪSTĪBAS JOMĀ”, proj.vad. Evija Kļave, Rīga, 2002
13. Kļiis R., Kultūras sektora ekonomiskā nozīme un ietekme Latvijā, SIA „Analītisko pētījumu laboratorija”, Darba grupas vadītājs Roberts Kļiis, Rīga, 2007
14. Ministru kabinets, Konceptcija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2008
15. Orbaşlı Aylin, Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management. E & FN Spon, London, 2000
16. Par radošo industriju potenciālu un attīstības iespējām Latvijā, Rīgas Ekonomikas augstskola, Rīga, 2005

- 17 Počs J., Latvijas nodokļu politikas ietekme uz kultūras nozari un kultūras tirgu ES un dalībvalstu kontekstā, LZA Ekonomikas institūts, proj.vad. Jānis Počs, Rīga, 2008
- 18 Rueda-Cantuche Jose M., Beutel Jorg, Neuwahl Frederik, Loschel Andreas, Mongelli Ignacio, A Symmetric Input-Output Table for EU27: Latest Progress, 2010.
- 19 Russell A. Dixon, Kingman Eberhart. Economics and Cultural Change. McGraw-Hill. New York. Publication Year: 1938
- 20 Rypkema Donovan D., Heritage Conservation and the Local Economy, Global Urban DEvelopment, Volume 4 Issue 1, August 2008
- 21 Saeima, Kultūras institūciju likums, 1998
- 22 Singer Molly, Culture Works: Cultural Resources as Economic Development Tools, Public Management. Volume: 82., Issue: 8., August 2000., Page Number: 11.
- 23 Tabūns A., Kultūrvides daudzveidības veicināšana un pārvaldība: nevalstiskās un privātās kultūras iniciatīvas, Latvijas Universitātes Sabiedrisko zinātņu fakultātes Sociālo un politisko pētījumu institūts, proj.vad. prof. Aivars Tabūns, Rīga, 2008.
- 24 UNESCO, Konvencijai Par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, 2003.